

מראי מקומות - ראש השנה

טו.

האילנות הדיני התורה, הרי הם חונטין בחמשה עשר בשבט של החדשים.

ד. זחדשים

בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' ס"ב סק"ו) דן אודות קביעת השנה בפירות הבאים ממדינות שבדרום לקו המשווה, כמו אוסטרליא, ובזמן שהוא קיץ בארץ ישראל, במדינתם הוא חורף, ונגמרה מלאכתם בארץ ישראל, שמחוייבים במעשרות, האם הולכים בזה אחר ט"ו בשבט, או שכיון שלא שייך בהם כלל הענין של ט"ו בשבט שהרי ודאי גם הפירות שחנטו אחר ראש השנה שם גדלו על מי שנה שעברה, אין הולכים אחר ט"ו בשבט. וכתב שכיון שמעשרותיהם אינו אלא דרבנן אין לחלק בינם לפירות ארץ ישראל והולכים אחר ט"ו בשבט.

והביא דברי הפני יהושע (המובא לעיל) לגבי אתרוג, שאף שלכאורה אין ענין של ט"ו בשבט, מכל מקום הוא ראש השנה שלו לענין מעשה, עיין שם, ובסוף דבריו כתב, שכיון שאין הולכין אחר שבט של תקופה אף שבשול הפירות תלוי בחמה, אלא הולכין אחר הלבנה, מסתמא זמן זה הוא הלכה למשה מסיני, ובגמרא נתנו טעמים על עיקר ההלכה, ולפי זה גם בנידון פירות אלו יש לילך אחר ט"ו בשבט.

ה. פטורה מן המעשר

רש"י הביא דרשת המכילתא מהפסוק 'ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה', שכשם שחיה אוכלת ופטורה מן המעשה, אף אדם פטור. ותמה הטורי אבן, מדוע צריך פסוק זה, הרי זה הפקר והפקר פטור מן המעשה, ממה שנאמר 'ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך' וכו', יצא הפקר שידך וידו שוין.

ובקהלות יעקב (סי' י"ג) כתב בזה כמה תירוצים:

א. על פי שיטת הבית יוסף שפירות שביעית אינם הפקר מצד עצמם, אלא חובת הבעלים היא להפקירם, ושלא כשיטת המהרי"ט ששביעית אפקעתא דמלכא הוא, ואם כן באופן שאינו מפקירם צריך פסוק לפוטרו ממעשה.

ב. על פי דברי התוספות לעיל (יד"ה ולשביעית) בשם הירושלמי, שאתרוג בת שישית הנכנס לשביעית אין בו קדושת שביעית וגם פטור ממעשה, כיון שלגבי שביעית הולכים אחר חנטה, ולגבי מעשה אחר לקיטה, ולזה צריך פסוק לפוטרו ממעשה, הואיל ואין בו קדושת שביעית.

ג. עוד כתב לחקור בגדר דין הפקר של פירות שביעית, האם הוא משום הקדושת שביעית שיש בהם, או שזה מדיני השביתה, שכל שצומח בארץ באותה שנה, הפקר הוא. ונפקא מינה דבבר שגדל הרבה בששית אלא שקביעת שנתו הוא בשביעית, שאם ההפקר משום קדושת שביעית, הרי כולו

המשך בעמוד הבא

א. אף על גב דאמר רבן גמליאל אתרוג אחר לקיטה כירק ראש השנה שלו שבט

הקשה הערוך לנה, שאם כן יוצא שלרבן גמליאל אתרוג שוה לאילן בארבע דברים, דהיינו גם ראש השנה שלו, ומדוע לא אמר כן במשנה המובאת לעיל, והניח בצריך עיון.

ב. אתרוג אחר לקיטה כירק ראש השנה שלו שבט

הקשה הפני יהושע, מה ענין שבט לאתרוג, והלא הסברא לילך אחר שבט היא משום החנטה, ובאתרוג שהולכין במעשר אחר הלקיטה, מדוע ילכו אחר שבט. וכתב שכיון שהוא ראש השנה שלו לענין שביעית, שהוא ענין דאורייתא, גם לגבי מעשר שבאתרוג הוא מדרבנן, העמידו אותו לענין ראש השנה שלו על מקומו לענין דאורייתא.

אכן לשיטת הרמב"ם הסובר שמעשר פירות האילן מדאורייתא, ולענין שביעית ראש השנה לאילנות הוא תשרי, ואם כן ודאי שתשרי הוא ראש השנה אפילו לאתרוג, וביאר שמכיון שלענין ערלה כבר כתוב פסוק 'ובשנה הרביעית', שהולכים אחר שבט לאילנות, ואם כן גם באתרוג דין ראש השנה לערלה הוא בשבט, והוא הדין לענין מעשר אתרוג שלמדים מדיני ערלה שראש השנה שלו הוא שבט. ובערוך לנר כתב שבאתרוג יש שני ענינים, שהשרף בא בו קודם שבט, אבל סוף גידול פירותיו אינו אלא על מי שנה הבאה ועל כל מים כירקות. ולכן גם בדיניו יש שני ענינים, שהולכים אחר לקיטה, ומכל מקום ראש השנה שלו שבט.

ג. זחדשים

וקשה, שהרי בשול הפירות נעשה על ידי שבט של התקופה, ומהי הסברא לילך אחר שבט של החדשים. וכתבו התוספות, שאף שכתוב 'ממגד תבואות שמש', מכל מקום כתוב גם 'ממגד גרש ירחים', וגם ישראלים מונה ללבנה.

ותמה בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' י"ד), א', שהרי הפסוק של 'ממגד גרש ירחים' מדבר על פירות הארץ, ולא על של אילן. ב. עוד הקשה, מה השייכות לזה שישאל מונים ללבנה.

וכתב לתרץ על פי דברי הירושלמי (כתובות פ"א ה"ב, ועוד) שטבע העולם משועבד לתורה הקדושה, ולכך קטנה בת שלש שנים שנבעלה, אף שעל פי הטבע הוא בזמן הראוי שלא יחזרו בתוליה, מכל מקום אם בית דין עיברו את החדש שלפי זה נמצא שעדיין אינה בת שלש שנים, בתוליה חוזרים לפי שהטבע משועבד לתורה. וספק הגמרא היה, שכיון שמבואר בסנהדרין (פ"ה) שלענין הקור והחום עולם כמנהגו נוהג, ואינו משועבד לחדשי הלבנה, יש לומר שגם לענין חנטת האילנות ילכו אחר הקור וחום וחונטים בחמשה עשר בשבט של החמה. ופשוטה הגמרא לא כך, אלא שכיון שחנטת

מראי מקומות - ראש השנה

טו. (המשך)

ז. רבי יוחנן וריש לקיש אמרי תרוייהו אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית לעולם ששית פירש רש"י, חייבת במעשר ופטורה מן הביעור. והרמב"ם (מעשר שני פ"א ה-ו) פסק שבאתרוג הולכים אחר לקיטה, ולכאורה לפי זה בששית שנכנסה לשביעית יש לה להתחייב גם בביעור. והראב"ד השיג שאם הולכים אחר לקיטה כרבותינו שבאושא, אין לה להתחייב במעשרות. והרדב"ז פירש, שכוונת הרמב"ם שרבי יוחנן וריש לקיש באו לפרש את דברי רבותינו שבאושא, שמה שאמרו לילך אחר לקיטה, אין זה בתורת ודאי, אלא בתורת חומרא, וצריכים לילך לחומרא בין אחר חנטה ובין אחר לקיטה.

והחזון איש (שביעית ז' י) כתב, שדעת רש"י ותוספות ועוד ראשונים, שדין ששית שנכנסה לשביעית יש בו דין ששית בודאי, ובדעת הרמב"ם כתב לפרש, שמעיקר הדין יש בו דין ששית, אלא שרבותינו שבאושא החמירו ללכת אחר לקיטה ליתן בו דין שביעית, ולכן חייב בביעור. אבל הכסף משנה (שמיטה פ"ד ה"ב) כתב בדעת הרמב"ם שספק הוא באתרוג האם הולכים אחר חנטה או אחר לקיטה, בין לענין שביעית ובין לענין מעשרות.

ח. לעולם ששית

פירש רש"י, חייבת במעשר ופטורה מן הביעור. ויש לעיין, שלשיטת רש"י, שהולכים אחר חנטה בתורת ודאי, מובן שחייב במעשה, אבל לפי הרמב"ם הנ"ל, שהוא רק מספק ולהחמיר, כיון שלמעשה הוא חייב להפקיר את אותם האתרוגים, אפילו אם אין להם דין שביעית, נמצא שהם הפקו, ומדוע חייבין במעשה. ותיירץ החזון איש (שביעית ז', י"ד), שאף שבעל השדה אסור לו לעכב את הבא לזכות בהן, לפי שספק איסור הוא, מכל מקום גם להם אסור לזכות בהן, מדין ספק גזל, והניח בצ"ע.

טז. לעולם ששית

פירש רש"י, חייבת במעשר ופטורה מן הביעור. ויש לעיין, באילו מעשרות חייב, הרי אף אם נאמר שלענין שביעית הולכים אחר חנטה, ולכן אין בו דין שביעית, אבל לענין מעשרות, הולכים אחר לקיטה, וכיון שנלקט בשביעית, האם יתחייב במעשר שני או במעשר עני. וכתב התוס' ר"ד (בעמוד א') שכיון שלאחר לקיטתו עישורו, ובשביעית אין גזירת הכתוב שאין בו אלא מעשר אחד, הרי זה כשנים שיש בהם מעשר ראשון ומעשר שני. אולם בדרך אמונה (שמיטה פ"ד ס"ק צ"א) כתב בדעת הרמב"ם (שכתב שחייב במעשרות כפירות ששית) שחייב במעשר עני, כשנה ששית.

הפקו, כיון שנקבע שנתו בשנה שביעית, אבל אם ההפקו מטעם שהם גידולי שביתת הארץ, לפי זה אותו החלק שגדל בששית אינו הפקר כלל, אף שנתפס בו קדושת שביעית, כיון שאותו חלק לא גדל מקרקע של שביעית ולא צמח משבת הארץ, וע חלק זה צריך פסוק לפוטרו ממעשר (ועיין שם שהביא ראיות לעצם החקירה).

ורב המנונא אמר בת ששית שנכנסת לשביעית לעולם ששית פירש רש"י, שלדעת רב המנונא מה שיד הכל ממשמשין בה אינה סברא לפטור ממעשה, משום שאינו אלא גזל ואין הפקר כזה פטור מן המעשה.

ובאפיקי ים (ח"ב סי' כ"ו ד"ה ולבי) ביאר מחלוקת רבה ורב המנונא, שאין זה מדין הפקר אלא מדין יאוש, שכיון שהכל ממשמשין בה, ודאי מתייאשים הבעלים ממנו. אלא שהגוזל וגורם להבעלים להתייאש מהחפץ, ודאי אינו קונאו. אך כשהבעלים מתייאשים מחמת הרבים הבאים וממשמשים בה, יש לחקור, האם מותר לו לקחת כיון שנתייאשו הבעלים, או שמכיון שגם הוא חלק מהרבים הגורמים לו להתייאש, אסור לו לזכות בו, וחייב בתשלומין אם לוקחו. ובזה נחלקו, שרבה סובר שכיון שהוא מתייאש מחמת הרבים, מותר לכל אחד לקחת גם לכתחילה, ועל כן נחשב שיש לו חלק ונחלה עמך, ופטור מן המעשה, אבל רב המנונא סובר שאין רבים עדיפים מגזלן אחד, וכשם שהרואה גזלן הבא אליו לגזול, ומחמת זה הוא מתייאש, ודאי אסור לגזלן ליקח הדבר שרוצה לגזול, ואם לוקחו חייב לשלם על כל פנים מדין גרמי, כך גם כשיש הרבה גזלנים שאסור לו לקחתו, וחייב במעשה.

ז. יד הכל ממשמשין בו

פירש רש"י שאף שאינו חייב להפקירו אחר שאין בו דיני שביעית, משום שהולכים אחר חנטה שהיה בשישית, מכל מקום כיון שיד הכל ממשמשין בו, הרי זה הפקר ופטור ממעשה. והתוספות כתבו, שאם הולכים אחר לקיטה למעשה אין צורך לטעם זה. וביאר החזון איש (שביעית ז', ט') שאף שעיקר פטור פירות שביעית ממעשרות הוא משום הפקר, פטרה תורה פירות שנה זו אף במקרה יחידי של אתרוג ששית הנכנס לשביעית, וראיה ממה שלא פירשה תורה באיזה מעשר ינהגו בשביעית, ואם באופן זה הוא חייב במעשרות, היה לתורה לקבוע איזה מעשר יתחייב בשנה זו.

וכעין זה ביאר הפני יהושע, שכוונת התוספות לפטור משום שלא שייך לחייבו לא במעשר שני ולא מעשר עני, מעשר שני משום שנה ששית, ומעשר עני לא כיון שבשביעית לא שייך מעשר עני.